

то з позиції етнічності, яка не сприймає цілісності світу, діалог вести важко, якщо вихідні позиції не включають принципу толерантності в умовах багатокультурності. Тільки на базі загальних для всіх норм моралі та соціальної справедливості можна вирішувати суперечки, взаємні претензії і конфліктні ситуації. Важливо, щоб у засобах масової інформації, які забезпечують вираження інтересів різних етнічних, релігійних груп визнавалися спільні цінності, в першу чергу – необхідність дотримання прав людини, толерантне ставлення до людей, які сповідують іншу релігію, дотримуються інших звичаїв і традицій.

Література:

1. *Кара-Мурза С. Г.* Демонтаж народа / Сергей Кара-Мурза. – М. : Алгоритм, 2008. – 704 с.
2. *Хабермас Ю.* Политические работы / сост. А. В. Денежкина; пер. с нем. Б. М. Скуратова. – М. : Практис, 2005. – 368 с. – (серия “Новая наука политики”).
3. ЮНЕСКО Генеральная конференция. Сессия (31; 2001; Париж). Среднесрочная стратегия на 2002–2007 гг.: Вклад в дело мира и человеческого развития в эпоху глобализации посредством образования, науки, культуры и коммуникации. – Париж : ЮНЕСКО, 2001. – 57 с.
4. *Лекторский В. А.* О толерантности, плюрализме и критицизме // Философия, наука, цивилизация / под ред. В. В. Казютинского; В. А. Лекторский. – М. : Эдиториал УРСС, 1999. – С. 284–292.
5. *Хабермас Ю.* Между натурализмом и религией. Философские статьи / Юрген Хабермас; пер с нем. М. Б. Скуратова. – М. : Издательство “Весь мир”, 2011. – 336 с.

УДК 141.7

*Абисова М. А., к. ф. н., доцент кафедри філософії;
Шоріна Т. Г., к. ф. н., доцент кафедри філософії
Національного авіаційного університету*

ПРОБЛЕМА СОЦІАЛЬНОЇ СПРАВЕДЛИВОСТІ У СУЧАСНОМУ ФІЛОСОФСЬКОМУ ДИСКУРСІ

Проблема соціальної справедливості – одна із центральних у сучасній соціальній філософії. Соціальна справедливість постає як базисна цінність, покликана бути цільовим орієнтиром демократичного суспільства, тому аналіз філософських концепцій соціальної справедливості має і науково-теоретичне, і практичне значення. Праці Т. Д. Д’Андреа, К. Бейнса, В. Кимлічка, П. Рікера та ін. присвячені теоретико-методологічній полярності соціально-філософських стратегій лібералізму, комунітаризму і ліберально-комунітаристських вчень.

Метою виступу є аналіз дискурсу західної соціально-філософської думки ХХ – поч. ХХІ ст., присвяченого проблемі соціальної справедливості.

Пошук теоретичних підстав соціальної справедливості є традиційною темою для соціально-філософської теорії. Класичне визначення справедливості належить Аристотелю: “справедливість є рівне, але тільки для рівних” (і навпаки: “нерівне, але лише для нерівних”). У “Політиці” Аристотеля також сформульована ключова для всієї західноєвропейської традиції ідея “змішаного правління”, за якого вирішуються соціальні конфлікти і досягається гармонія інтересів різних соціальних груп.

Саме до соціально-етичних прозрінь Аристотеля у Новий час полемічно звертається Т. Гоббс, який закладає основи ліберальної концепції справедливості. Отримавши подальшу розробку в працях Дж. Локка, Ш. Л. Монтеск'є, Ж.-Ж. Руссо, І. Канта, ліберальна модель з її пріоритетом прав індивіда, ідеями суспільного договору, мінімальної держави, секулярного суспільства стає нормативною основою сучасної концепції справедливості. Серед сучасних представників ліберальної лінії теоретизування слід назвати таких представників західної соціальної філософії, як І. Берлін, Р. Дворкін, К. Поппер, Д. Ролз та ін.

Початок сучасного філософського дискурсу, присвяченого проблемі справедливості, як правило, пов'язують із появою роботи Дж. Ролза “Теорія справедливості”, спрямованої проти утилітаристських теорій і меритократії. Свою модель, що отримала назву “справедливість як чесність”, Дж. Ролз вважає продовженням теорій суспільної угоди епохи Нового часу. Наслідуючи філософів (Дж. Локка, Ж.-Ж. Руссо та І. Канта), які розглядають суспільство як продукт угоди між його членами, Ролз апелює до принципово неісторичної ситуації вибору апріорних принципів справедливого соціального устрою, які санкціонують його базисну структуру. Для побудови гранично абстрактної моделі суспільного цілого він спирається на уявлення про безліч раціональних індивідів, що мають свободу вибору і перебувають у висхідному стані рівності. Для чистоти моделювання ситуації досягнення справедливості Ролз вводить постулат “завіси невідання”, згідно з яким суб'єкти не знають свого класового і соціального статусу, не мають уявлення про економічну та соціокультурну ситуацію у суспільстві і т.д.

Принципи справедливого соціального устрою розглядаються як такі, що впливають з іманентної природи діяльності суб'єктів, наділених даром раціональності. На думку Ролза, вони розрізняються адресованістю та ступенем узагальненості. Перша застосована до них вимога – вираження найзагальніших властивостей і відносин, присутніх у соціальному світі. Друга – універсальність їх застосування. Третя – публічність їх прийняття на договірній основі. І, нарешті, – остаточність домовленості щодо прийнятих принципів.

Перший з базових принципів, що декларуються Ролзом, – наявність рівних прав і свобод громадян. Другий містить своєрідне пом'якшення першого, в силу тієї обставини, що суспільна реальність відзначена очевидним

існуванням нерівності. Він передбачає, що соціальні та економічні нерівності мають бути влаштовані так, щоб від них можна було розумно очікувати переваг для всіх, а також доступ до положень і посад був би відкритий усім. Ролз декларує субординацію другого принципу по відношенню до першого. Такий суспільний устрій дозволяє, на його погляд, сповідувати принцип чесності, який базується на дотриманні двох базових принципів і використанні можливостей, що ними відкриваються, в інтересах раціонального суб'єкта.

Адаптація двох фундаментальних принципів справедливості до конкретної соціальної реальності з метою створення адекватної їм інституційної системи розглядається Дж. Ролзом як поступальний процес, що передбачає ряд стадій. Слідом за первісним етапом вибору загальних принципів необхідно перейти до конституційних зборів. На цій стадії потрібно прийняти рішення щодо справедливості політичних форм і вибрати конституцію. Дж. Ролз зауважує, що перший принцип рівної свободи є первинним стандартом для конституційного законодавства. Справедлива конституція передбачає, насамперед, захист загальногромадянських свобод, до яких відносяться свобода совісті і свобода думки, особиста свобода і рівні політичні права. На цій стадії Дж. Ролз вважає можливим частково підняти завісу невідання. Наступною стадією є законодавча, на якій починає діяти другий принцип справедливості, закликаючи вибудовувати соціальну та економічну політику в перспективі максимізації довготривалих очікувань найменш успішних громадян в умовах чесної рівності можливостей, що передбачає наявність рівних свобод. На останньому етапі застосування першоприципів розроблені правила мають застосовуватися до реальних життєвих ситуацій посадовими особами та громадянами в цілому. Тут має бути максимальна ситуативна конкретність. Отже, Дж. Ролз намагається послідовно провести стратегію соціального конструктивізму шляхом поетапної конкретизації граничних ідеалізацій. Однією з проблем стиковки висхідних теоретичних принципів і емпіричного матеріалу, що належить різним сферам реалізації справедливості, залишається для нього багато в чому нереалізованим завданням.

Концепція Ролза викликала жваве обговорення у західному академічному співтоваристві прихильниками ліберальної, комунітаристської (А. Макінтайр, М. Сендел, Ч. Тейлор та ін.) а також ліберально-комунітаристської орієнтації (М. Уолцер і Ю. Хабермас).

Комунітаристська концепція взаємозв'язку раціональності та соціальної справедливості А. Макінтайра атакує тезу Дж. Ролза про можливість виявлення універсальних принципів справедливості, здатних задовольнити всіх раціонально мислячих суб'єктів. Історія, з його точки зору, знала безліч варіантів тлумачення справедливості, які виникали на базі несхожих традицій і супутніх їм типів практичної раціональності. Кантіанські висхідні ролзеанського бачення справедливості не влаштовують А. Макінтайра своєю граничною абстрактністю, недостатньою аналітичністю і відсутністю історичності. Відсутність чітких моральних і соціально-політичних підстав дозволяє

життєдіяльності, крайній релятивізм представлені А. Макінтайром як очевидні риси сучасної епохи. Симптомом наявного стану справ є етичний емотивізм, за яким вгадуються складні явища соціокультурного плану, що стали підсумком історії європейської модерності.

Декларуючи свою прихильність аристотелевсько-томістському трактуванню справедливості, Макінтайр розглядає реставрацію традиції етики доброчесності, яка передбачає врахування заслуг людини перед суспільством, як єдино гідну альтернативу лібералізму в трактуванні проблеми справедливості. Відстоюючи заклик рушати від заслуг індивіда у справі досягнення загального блага при розгляді питання справедливості, Макінтайр між тим не створює цілісну концепцію вирішення проблеми: поза його аналізом залишається визначення критеріїв справедливості стосовно різних сфер суспільного життя. Ліберально-комунітаристська концепція соціальної справедливості, представлена М. Уолцером, – продуктивний варіант тлумачення уявлень про справедливість у контексті розмежування “мінімальної” і “максимальної” моралі.

Вельми переконливо звучить його трактування переваг комплексної над зрівняльною рівністю. Уолцер обґрунтовано відкидає зрівняльну справедливість як руйнівну для суспільного організму, що породжує авторитаризм і тоталітаризм. На відміну від неї, дистрибутивна стратегія встановлення справедливості у поєднанні з плюралістичним підходом до суспільного цілого виявляється цілком дієвою у плані розуміння різноманіття соціальних благ, їх автономії та наявності несхожих способів їх розподілу. Розмірковуючи над дистрибутивним розумінням справедливості, Уолцер констатує соціальну природу суспільних благ, що виявляється у процесі комунікативної взаємодії між людьми. Під впливом Паскаля і Маркса їм формулюється відкритий розподільний принцип, згідно з яким монополія на певне соціальне благо (владу чи фінансовий ресурс) не має давати право на присвоєння всіх інших суспільних благ, що передбачає існування і функціонування демократичного суспільства з ринковою економікою. Ця ідеальна модель є передумовою формулювання трьох дистрибутивних принципів (вільного обміну, заслужених соціальних благ і задоволення базових потреб), які по суті справи конкретизують основну імперативну вимогу, передбачувану існуванням суспільства, де пануватиме справжня комплексна рівність.

При цьому, Уолцер аж ніяк не претендує на встановлення справедливого суспільного устрою у світовому масштабі. Він, скоріше, висуває план постійної корекції стану справ у конкретному суспільстві. Принцип автономії соціальних сфер, сформульований Уолцером, звучить як нормативний індикатор їх незалежного розвитку, і в цьому він багато в чому дублює розумовий хід, запропонований критикованим їм Ролзом. В цілому викладене Уолцером розуміння відносної автономії вирішення проблеми справедливості у різних соціальних сферах, соціокультурних контекстах, його бачення механізму цього процесу досить продуктивно в теоретичному плані. На увагу також заслуговує

його трактування порушення принципу автономії розподілу соціальних благ, що виникає в результаті несправедливості, а також розуміння ролі діалогу та соціальної критики, покликаних коригувати практику, забезпечуючи баланс дистрибутивної справедливості у межах суспільного цілого.

Підводячи підсумки, слід сказати, що представники лібералізму, комунітаризму та ліберал-комунітаризму відкривають важливі грані проблеми справедливості. Априористський деонтологічний конструктивізм ліберальної думки припускає можливість виявлення універсального змісту поняття справедливості, виходячи із рефлексії раціонально мислячих суб'єктів щодо умов створення суспільства, яке дозволить їм зберегти свою автономію і свободу. Історичистський сценарій комунітаристської платформи вказує, що зміст уявлень про справедливість заданий певними завданнями соціальних спільнот, які в змозі створити рамкові умови здійснення прав і свобод індивіда. Синтетичний варіант ліберально-комунітарної установки, що здійснює своєрідне з'єднання априористського конструктивізму та історичизму, утверджує можливість постійного уточнення горизонту здійснення універсальних прав та особистісної свободи у світлі завдань, які вирішує суспільство сьогодні. Дискурс представників лібералізму, комунітаризму і ліберал-комунітаризму відкриває подальші перспективи обговорення проблеми справедливості в контексті постметафізичної епохи.

Література:

1. *Бейнс К.* Либерализм Роулса и коммунитаристская критика / К. Бейнс // Историко-философский ежегодник. – М., 1994. – С. 89-108.
2. *Ролз Дж.* Теория справедливости / Дж. Ролз. – Новосибирск: Изд-во Новосибирского университета, 1995. – 407 с.
3. Современный либерализм: Ролз, Берлин, Дворкин, Кимлика, Сэндел, Тейлор, Уолдрон / под ред. А. В. Маковой. – М.: Дом интеллектуальной книги, Прогресс-Традиция, 1998. – 248 с.
4. *Walzer M.* Spheres of Justice. A Defense of Pluralism and Equality / M. Walzer. – N.-Y.: Basic Books, 1983 – 364 p.